

Helsingin Sanomat antoi toki lamavuosina työttömyydelle ja tötöille enemmän palstatilaa, mutta kävikö lopulta niin, että työttömät toimittivat muiden määrittelemän diskurssiavaruuden puitteissa heille ennalta varattuja, työttömyyden kokemukselliseen representoimiseen liittyviä tehtäviä? Lisäisin kysymyksen, tätäkö muun ohessa on korkeatasoisenkin journalismin sisäänrakennettu autoritaarisuus.

Tuija Parikan aiheena on naisten vuosikymmen. Hän korostaa, että mitään määrättyä ei ole siinä, mistä julkisesti puhutaan ja miten yhteiskunnalliset ongelmat määritellään. Nancy Fraserin mukaan julkisen ja yksityisen välinen raja on alati uudelleen neuvoteltavissa, mikä tuo mieleeni raiskauskeskustelun nykytilan. Vuonna 1991 taloudelliset kysymykset erottuivat sukupuolen problematisoinnista omaksi areenakseen ja tassa-arvokeskustelut romahtivat. Hoitajat menivät lakkoon vuonna 1995 eli pahimpien lamavuosien jälkeen, ja kirjoittajan näkemyksen mukaan he saivat lopulta osakseen ymmärrystä pikemmin kuin rahaa.

Kolmikon Minna Aslama, Ulla-maija Kivikuru ja Sanna Valtonen teksti Lamakansan kartat on kirjan

antoisimpia. Sen peruskäsitteitä on kriisikansalaisuus, jota he ovat etsineet projektinsa etnografisista aineistoista, siis ihmisen omasta puheesta ja kirjoituksista. Mieleeni on erityisesti painunut 59-vuotiaan vantaalaisen miehen lausuma:

”Me ollaan nyt sen ikäsi kaikki et meidät on kasvatettu siihen et se työ on kaikki elämässä et se on ihan ainoa tärkeä asia ja silloin kun se katoaa pois ni tottakai meilt menee se pohja pois ja meiltä se nyt vielä katos valitettavasti vielä tässä iässä et meille oo niin kauheesti mahdollisuuksia alottaa alusta mitään.”

Lama voimisti keskustelussa käytyä välttämättömyysoppia. Sitä on pidetty niin toimintaohjeena kuin legitimaation antajanakin, ja kansalaisten positio tämän mukaisessa diskurssissa on päätöksenteon passiivinen seuraaminen ja hyväksyntä. Yhtä moraalisen keskustelun liikkeelle sysäävää tapausta ei löytynyt edes työttömyysturvan leikauskeskustelusta, mutta vankilaan toimeentulotukea huijannut vanki ja muut vastaavat ääritapaukset olivat hyvin esillä.

Omana muistikuvanani on lehdistön lamadebatin muuttuminen ajassa: työttömyys alkoi tulvan-

omaisesti eikä sen uhreiksi joutu-neita alettu heti syyllistää, mutta vähä vähältä vanhat äänenpainot nousivat taas pintaan. Kirjasta löytää myös haastateltujen katkeria kuvauksia työvoimaministerien eli Ilkka Kanervan ja Liisa Jaakonsaaren kelvottomista neuvoista. Itse olen jälkikäteen ajatellut, että luultavasti nuo syytetytkin tekivät parhaansa; lama on ohi mutta suurtyöttömyys ei.

Kirjasta puuttuvat erisnimet Raimo Ilaskivi ja Esko Seppänen. Kumpikin ennusti laman tuloa jo etukäteen ja perusteli sitä ennen muuta pankkien holtittomalla rahanjaolla. Muitakin saattoi olla, mutta nuo kaksi nimeä painavat vaa’assa siksi, että he ovat laita-puolueiden edustajia, silti siis samanmielisiä. Pakko heitä on kun-nioittaa.

PERTTI HEMÁNUS

ULLAMAIJA KIVIKURU (TOIM.)
 LAMAN JULKISIVUT
 MEDIA, KANSA JA ELIITIT 1990-
 LUVUN TALOUSKRIISISSÄ
 PALMENIA-KUSTANNUS 2002
 320 s.

MITEN PUHUA HUUMEISTA?

Markku Soikkelin kirja ”Miten puhua huumeista” on moniulotteinen ja haastava kokonaisuus. Se on myös hyvin sisäistynyt ja asiantuntevaa puhetta, ikään kuin lukemattomia kertoja kerrottuja ja hiottuja tari-

noita. Näiden aikaisempia versioita ovat olleet muun muassa ”Onko huumevalistus aloitettava vai lopetettava?” (Yhteiskuntapolitiikka 4/1998) ja Soikkelin Huumausaine-poliittiselle toimikunnalle vuonna

1997 laatima muistio valistuksesta. Moni päihdetyön ammattilainen on varmasti jo kuullut Soikkelin tarinoita, mutta nyt ne on koottu yhteen, ikään kuin valistajan käsikirjaksi. Sen tarkoitus on olla ”avuksi

ihmisille, jotka valmistautuvat keskusteluihin huumeista” (s. 10), tukea heitä pyrkimyksissään ajatella asiat läpi ja muodostaa oma perusteltu näkemys.

Soikkelin kirjan ensisijainen yleisö on ”kenttä”, paikallistason päihdetyön ammattilaiset. Tälle kentälle on viime vuosina tuotettu monia erilaisia huumeoppaita ja tietopaketteja. Soikkeli itse nimeää kirjansa esikuvaksi Kari Pylkkäsen teoksen ”Syy vai seuraus? Kysymyksiä ja vastauksia huumeista” (Kansalaiskasvatuksen keskus 1992). Teosten samansuokisuus onkin ilmeistä: molemmat tuovat peittelemättä julki kirjoittajiensa käsityksen huumeongelmien luonteesta ja hallintakeinoista mutta ovat samalla käytännöllisiä keskusteluoppaita. Ero on lähinnä siinä, että Soikkelin kirja aukeaa myös tekniseen suuntaan; ajan hengessä hän käsittelee muun muassa arvioinnin ja yhteisön paikkaa ehkäisevässä päihdetyössä. Tässä suhteessa ”Miten puhua huumeista” liittyy samaan projektitekniisten valistusoppaiden perheeseen kuin muutaman vuoden takainen ”Ehkäisevän päihdetyön käsikirja” (Van der Stel, toim., Stakes & A-klinikkasäätiö 1999). ”Miten puhua huumeista” on siis sekä pampfletti että käytännön päihdetyön opas.

Soikkelin tekstiin sisäänrakennettu ”vastustaja” on suomalaisen huume keskustelun ja -valistuksen perinne. Sille on Soikkelin mukaan ollut ominaista ennen muuta ”hälytyskellojen soittaminen”, huumeilmiöitä vääristelevä ja liioitteleva ”kauhupropaganda” sekä ylivarovainen ja joskus jopa torjuva suhtautuminen avoimeen mielipiteiden vaihtoon. Nämä ovat johtaneet siihen, että monen nuoren luottamus perinteisiin valistusauktoriteetteihin on murentunut. Toisaalta ongelmanna huumevalistuksessa on nykyisin käsitysten ja lähestymistapojen kaaos: julkiseen keskusteluun huu-

meista pääsee mukaan lähes kuka tahansa millaisin tiedoin ja intressein tahansa.

Tältä pohjalta asettuu ajankohitaiseksi vaatimukseksi sekä voittaa takaisin (nuorten) menetetty luottamus että vahvistaa vastuullisia ääniä keskustelussa. Soikkelin mukaan se voi tapahtua vain avoimuuden oloissa (s. 9): ”Rajoittamaton ja rehellinen keskustelu, väittely ja näkökantojen vertailu on erottamaton osa demokraattista yhteiskuntaa ja korvaamaton keino etsiä parhaita vastauksia. Vapaa keskustelu on kaiken järjellisen kehityksen ehto, ja parhaan argumentin diktatuuriin on viisasta alistua.”

Me arvioimme seuraavassa ”Miten puhua huumeista”-kirjaa ennen kaikkea tutkijoina ja nostamme keskustelun kohteeksi Soikkelin käsityksen valistuksesta. Tämä rajausta jättää tarkastelumme ulkopuolelle oikeastaan vain kirjan viimeisen luvun, jossa Soikkeli pohtii päihdetyön merkitystä ihmisen elämässä ja päätyy korostamaan, että parasta huumetta on sittenkin aktiivinen ja haasteellinen elämä.

Soikkeli määrittelee valistuksen ennen muuta *keskusteluksi*. Aivan mikä tahansa keskustelu ei kuitenkaan täytä valistuksen ehtoja, vaan ”valistus on tietoista pyrkimystä käydä keskustelukumppanin kanssa hyödyllistä keskustelua – – synnyttää ajatuksia ja keskustelua tai tuoda käynnissä oleviin keskusteluihin oleellisia aineksia” (s. 27 ja 29). Tällainen keskustelevalaistus eroaa olennaisesti perinteisestä ja holhoavasta ylhäältä alaspäin suuntautuvasta puheesta: valistaja ”etsii luontevia tapoja osallistua yhteisillä foorumeilla mielipiteenvaihtoon, jonka ihmiset ovat kokeneet tarpeelliseksi, tai hän yrittää virittää tällaista keskustelua; faktatietonsa hän jakaa mieluummin avuksi toisten kanssa muodostukseen kuin käyttää ne omien päätelmiensä pönkittämi-

seen” (s. 29). Tällaisessa prosessissa ei lopulta voida erottaa valistajia ja valistuksen kohteita eri ryhmiksi, sillä siinä kaikki voivat ”valaistua” (Soikkelin uudissana ihanteelliselle valistukselle).

Suuri osa kirjan sisällöstä on tämän valistuskäsityksen täsmentämistä. Soikkeli korostaa muun muassa käsitteistön tarkkuutta ja erottelukykyisyyttä (s. 12–28), valistajan tietoisuutta omista lähtökohdistaan ja omimmasta osaamisen alueestaan (s. 49–54), pyrkimystä rationaalisuuteen eli mahdollisimman hyvin perusteltujen käsitysten ja valintojen etsimiseen (s. 59–67) ja kulttuurista herkkyyttä eli kykyä keskustella erilaisia arvo-maailmoja edustavien ihmisten kanssa (s. 68–76).

MUTTA MISSÄ ON POLITIIKKA?

Oli valistuskäsitys millainen tahansa, käsityksen kantaja joutuu jossain vaiheessa vastaamaan kysymykseen valistuksen vaikuttavuudesta, tuloksellisuudesta. Soikkeli on tästä tietoinen: hän keskustele kirjassaan valistus- ja arviointitutkimuksen kanssa muun muassa siitä, kuinka valistuksen tavoitteet tulisi asettaa, kuinka monimutkaisen muutostyön tuloksia tulisi arvioida ja mikä oikeuttaa valistuksen, jos sillä ei ole välittömiä vaikutuksia yksilön asenteiden ja valintojen tasolla. Erityisen hyvä on mielestämme jakso ”Tuloksetko oikeuttavat valistukseen?”, jossa Soikkeli muistuttaa päihdevalistuksen kritikoille, että ei ole olemassa sellaista sivistynyttä yhteiskuntaa, joka ei valistaisi kansalaisiaan, ja että esimerkiksi huumevalistus on nähtävä yhteiskunnan velvollisuutena, sillä se on osa uuden sukupolven kokonaisvaltaista kasvatusta.

Soikkeli kuitenkin jättää avaamatta sen näkökulman, joka tarjoaisi konkreettisen mahdollisuuden

valistuksen oikeuttamiselle. Tämä näkökulma on valistuksen tarkastelun *politiikan kontekstissa*. Soikkeli kyllä puhuu valistuksen ja politiikan kytkennästä, mutta hän ei pidä sitä mahdollisuutena, vaan pikemminkin vältettävänä ratkaisuna: valistajasta tulee tällöin Soikkelin mielestä ”systeemin pelle” ja valistuksesta propagandaa, manipulatiota ja ihmisten alaikäisinä pitämistä. Me sen sijaan ehdotamme provosoivasti, että *huume keskustelu ja -valistus on politisoitava*.

Moni varmaan ihmettelee ehdotustamme. Huume keskusteluhan on koko ajan vahvasti poliittista: huumeongelmat ovat ”hyvä vihollinen”, ja monet poliitikot keräävät irtopisteitä julkisuudessa ja äänestäjien keskuudessa esittämällä kovia kontrollipoliittisia vaatimuksia. On siksi syytä selittää, mitä me keskustelun politisoinnilla tarkoitamme.

Ensinnäkin politiikka on välttämättä, jos ja kun halutaan, että ihmiset voisivat elää paremmin ja järkevämmin. Jokapäiväisen elämämme riippuvaisuus luonnosta on vähentynyt, mutta riippuvuutemme yhteiskunnan rakenteista ja mahdeista on lisääntynyt. Olemme palkkatyöläisinä ja kuluttajina koko ajan ja monin tavoin sidoksissa yhteiskunnan verkkoon; vapautemme on suhteellista. Kysymys kuuluu: kuinka tuota verkkoa kyetään säätelämään niin, että ”huonot valinnat” esimerkiksi päihteiden käytössä vähenisivät. Vastaamme: laajasti ja merkittävästi vain politiikan kautta. Esimerkiksi huumeongelmia kyetään olennaisesti vähentämään ja ehkäisemään vain politiikan, niin yleisemmän hyvinvointipoliitiikan kuin spesifisemmän huume politiikan ja niiden muutosten kautta.

Tämä korostus, josta meillä tus-

kin on erimielisyyttä Soikkelin kanssa, ei tee valistusta merkitykselliseksi toimintastrategiaksi. Poliitikko ja valistus eivät ole toisiaan poissulkevia vaan toisiaan täydentäviä strategioita: valistus luo kulttuurisia edellytyksiä politiikan harjoittamiselle. Juha Partanen ja Irja Parviainen korostivat klassisessa artikkelissaan ”Valistus ja elämäntapojen muutos” (Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 4/1979), että hedelmällisin valistuksen harjoittamisen periaate on sen käyttäminen ”lainsäädäntöön perustuvien ohjaus- ja sääntelytoimien” tukena. Me muotoilemme valistuksen ja politiikan kytkennän hieman vähemmän välineellisesti: ehdotamme, että valistuksessa nostetaan keskustelun kohteeksi myös se, mitä hyvää ja mitä huonoa seuraa erilaisista poliittisista ratkaisuista. Huumevalistukseen sovellettuna tämä tarkoittaa sitä, että aletaan käydä avointa, monipuolista ja argumentoivaa keskustelua sekä nykyisen huume politiikan että sen vaihtoehtojen positiivisista ja negatiivisista vaikutuksista.

Tällaista keskustelua käydään jo täyttää päätä Internetin palstoilla. Siellä keskeinen kysymys on se, millaisin huume politiittisin ratkaisuin huume ongelmia kyetään parhaiten ehkäisemään ja vähentämään. Mielestämme nyt on aika tuoda tällainen keskustelu myös perinteisemmille valistuksen foorumeille: palavereihin, seminaareihin, mediajulkisuuteen. Myös päihdetyön ammattilaisten, virkamiesten ja tutkijoiden on uskallettava ja saatava keskustella huume politiikan vaihtoehtoista ja niiden seurauksista.

Tällainen strategia ei tarkoita valistuksen prostituomista tai valistajien ryhtymistä systeemin pelleiksi. Päinvastoin se merkitsi myönteistä kehitystä. Valistuksella on *aina*

poliittisia vaikutuksia, eli se luo aina edellytyksiä tietynlaisille poliittisille ratkaisuille; valistuksessa (esimerkiksi kampanjoissa) tätä seikkaa ei vain yleensä erityisemmin korosteta. Keskustelun politisointi Soikkelin valistuskäsityksen hengessä merkitsisi tämän piilopoliittisuuden tuomista esille, avoimuuden lisääntymistä, ja antaisi siten kansalaisille aikaisempaa paremmat mahdollisuudet ottaa kantaa eri vaihtoehtoihin.

Kriittisyyttä tavoitelleen politiikka keskustelumme tarkoitus ei ole kiistää Soikkelin kirjan arvoa. Soikkelin valistuskäsitys asettuu pitkään ja komeaan länsimaisen ajattelun traditioon, joka korostaa etiikkaa, järkeä ja vapautta ja joka uskoo ihmisten tasa-arvoisuuteen ja hyvään tahtoon. Emme millään voikaan olla lopuksi lainaamatta Klaus Mäkelän vuonna 1982 Pekka Kuuselle pitämää puhetta (”Valistuksen linjalla”, ks. Alkoholipoliittikka 3/1989). Sen ydinajatus sopii myös Markku Soikkeliin; seuraavassa sitaattissa olemme muuttaneet vain puhutun: ”Markku, sinä olet naiivi mies. Kaikkea tuotantoasi ja toimintaasi leimaa lannistumaton luottamus ihmisen aitoon järkeen. Jopa jokapäiväisessä vuorovaikutuksessasi suhtaudut ympäristöösi ikään kuin ihmiset olisivat järjellisiä ja hyvää tarkoittavia olentoja.”

MATTI PIISPA – TUUKKA TAMMI

MARKKU SOIKKELI
MITEN PUHUA HUUMEISTA
STAKES 2002
95 s.